

УДК 330.341.1

Розгон Ольга Володимирівна
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
(Харків, Україна)

НОУ-ХАУ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У цьому матеріалі аналізується категорія ноу-хау як частина інноваційної діяльності підприємства та об'єкт інтелектуальної власності.

Визначено передумовами перетворення ноу-хау на об'єкт інтелектуальної власності та класифікація видів ноу-хау за характером діяльності. Розглянуто варіанти співвідношення трансферу технологій та комерціалізації технологій. Проаналізовано статистика укладення договору про передачу ноу-хау в НАН України. Для подальшого економічного розвитку самих підприємств автором зроблено пропозицію щодо втілення ноу-хау.

Ключові слова: ноу-хау, трансфер технологій, комерціалізація технологій, договір про передачу ноу-хау.

Olha Rozghon
Research Institute of Legal Support Innovative Development of NPR of Ukraine
(Kharkiv, Ukraine)

Abstraction. This material analyzes the category of know-how as part of the innovation activity of the enterprise and the object of intellectual property.

It is determined by the preconditions of the transformation of know-how into the object of intellectual property and the classification of types of know-how by the nature of the activity. Options for the transfer of technology and technology commercialization are considered. The statistics of the contract on transfer of know-how to the NAS of Ukraine are analyzed. For the further economic development of the enterprises themselves, the author made a proposal for the implementation of know-how.

Key words: know-how, technology transfer, technology commercialization, contract on transfer of know-how.

Розгон Ольга Владимировна
НИИ правового обеспечения инновационного развития НАПрН Украины
(Харьков, Украина)

НОУ-ХАУ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В этом материале анализируется категория ноу-хау как часть инновационной деятельности предприятия и объект интеллектуальной собственности.

Определены предпосылки преобразования ноу-хау на объект интеллектуальной собственности и классификация видов ноу-хау по

характеру діяльності. Розглянуті варіанти соотношення трансфера технологій і комерціалізації технологій. Проаналізована статистика заключення договору о передачі ноу-хау в НАН України. Для дальшого економічного розвитку самих підприємств автором зроблено пропозицію по впровадженню ноу-хау.

Ключевые слова: *ноу-хау, трансфер технологій, комерціалізація технологій, договір о передачі ноу-хау.*

Спираючись на світові тенденції, підвищену увагу до процесу створення і впровадження інновацій, особливу актуальність має момент передання технології з наукової сфери до виробничої через механізм трансферу технологій для комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, зокрема, щодо ноу-хау.

Існує думка, що під технологією зазвичай розуміють усі знання, незалежно від форми їх вираження та характеру їх правової охорони. Доцільно віднести до цих знань винаходи, і незапатентовані знання та досвід (ноу-хау) [1, с. 10].

Трофімчук О. С. стверджує, що «сутність трансферу технологій полягає в передачі ноу-хау, нових технологій, технологічного обладнання та науково-технічних знань від власника до споживача (передачі технологій від науки до виробництва на рівні НДІ, дослідних лабораторій, ВНЗ, підприємств та інших організацій) та в здійсненні міжнародного обміну технологій» [2].

Сучасні мережі трансферу технологій спрямовують свою діяльність передусім на пришвидшення та допомогу в комерціалізації результатів науково-дослідних робіт, передання ноу-хау. Інтелектуальні ресурси посідають чільне місце серед факторів розвитку економіки країни та її суспільства. Невід'ємним елементом цього розвитку є трансфер технологій — передання або комерціалізація результатів науково-технічної діяльності та досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування їх для технологічних процесів і виробництва продукції. Як правило, усі відносини, які складаються у процесі трансферу технологій, оформлюються за допомогою укладання двосторонніх або багатосторонніх договорів [3, с. 90, 97].

При цьому комерціалізація результатів науково-технічної діяльності — це взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці на ринковий товар з метою отримання прибутку чи іншої ринкової вигоди. Метою комерціалізації результатів науково-технічної діяльності є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві або продажу чи передання прав на їх використання іншим юридичним або фізичним особам [4, с. 41–42].

Передавання створених у НАН України технологій завжди було важливим напрямком її діяльності. У 2014 році установами НАН України було використано 1158 власних винаходів, корисних моделей, торговельних марок, промислових зразків і сортів рослин при проведенні власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) [5].

Через швидкий розвиток технологій патентування іноді втрачає сенс, а завдяки таким ознакам, як економічна цінність (промислова придатність) і секретність, доречним стає укладання договору про передачу ноу-хау.

У ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» термін «ноу-хау» визначається як інформація, отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності.

Передумовами перетворення ноу-хау на об'єкт інтелектуальної власності є такі:

- комерційна цінність у виробництві та збуті товарів і послуг;
- недосяжність для інших суб'єктів без згоди власника;
- можливість їх передання та використання іншими суб'єктами в конфіденційному режимі.

З огляду на це, можна класифікувати ноу-хау за характером діяльності: науково-технологічне; управлінське; комерційне; фінансове. Науково-технологічне ноу-хау — це, як правило, досягнення підприємства, на які можна було б отримати патент, але підприємство вирішило цього не робити, або ж які захищені патентом, але представлені також як ноу-хау. Комерційне ноу-хау містить у собі інформацію щодо ринку збуту певної продукції. Фінансове ноу-хау — відомості щодо вигідного використання грошових коштів, цінних паперів, акцій, капіталовкладень з урахуванням зміни курсу валют, податкового законодавства, митних обмежень та іншої подібної інформації.

Ноу-хау управлінського характеру зазвичай полягає в найбільш ефективних структурах і методах управління, найбільш простих і надійних структурних зв'язках як по вертикалі, так і по горизонталі, в чіткому розподілі обов'язків і складі цих обов'язків, у функціональній взаємодії структурних підрозділів та підприємств, що кооперують між собою. Великою цінністю у сфері управління є ноу-хау, пов'язані з використанням електронно-обчислюваної техніки та машин [6].

Виключне право на ноу-хау неможливо підтвердити, оскільки відсутня процедура публічного посвідчення права власника на цю інформацію (відсутність патенту, авторського свідоцтва тощо), що робить неможливим об'єктивне та безумовне підтвердження права власності.

Слід зазначити, що останнім часом до категорії «ноу-хау» нерідко переходять навіть патентоспроможні винаходи, які мають найбільшу цінність. Пояснюється все ускладненням сучасних винаходів, що не дозволяє іноді описати їх у патентних замовленнях із достатньою повнотою, необхідною для практичного використання, а також проблемами патентного права, коли, порушуючи чинне законодавство, заявники навмисно не викладають у заявках усі необхідні дані, потрібні для застосування винаходу. До категорії «ноу-хау» відносять також винаходи, патентування яких є недоцільним через великий ризик розкриття їх сутності або відсутність можливості проконтролювати їх неправомірне використання [7].

У період 2000–2013 рр. спостерігалось збільшення контрактів на продаж ліцензій і ноу-хау — до приблизно 70 на рік (у 2014 р. — 27). Щорічно в Україні укладалося до 300 ліцензійних договорів на передачу прав на сорти рослин (у 2014 р. — 88, тобто спостерігалось певне зниження цих показників). При цьому у відділеннях фізико-технічних проблем матеріалознавства та механіки НАН

Україні, як правило, укладалися половина від загальної кількості ліцензійних угод (без урахування угод на сорти рослин).

Якщо розглядати в цілому період 2009–2014 рр., то установи НАН України уклали 369 ліцензійних договорів, контрактів щодо використання винаходів, договорів про передачу ноу-хау та авторських договорів. При цьому під час проведення власних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт тільки в 2014 р. установами НАН України були використані 1158 наукових розробок [8, с. 30].

Передача прав на ноу-хау не може здійснюватися тотожно передачі прав на інші об'єкти інтелектуальної власності, бо ноу-хау не може мати будь-який охоронний документ, адже це суперечить поняттю «ноу-хау» при розкритті інформації громадськості.

Юридично обмежити використання ноу-хау можна тільки під час укладання договору з конкретним суб'єктом. Договір про передачу ноу-хау визначається зазвичай як надання безпатентної ліцензії та характеризується деякими особливостями, пов'язаними зі специфікою ноу-хау. На відміну від винаходів, ноу-хау в більшості країн не має прямого правового захисту, не реєструється і не публікується. Оскільки найважливішою властивістю ноу-хау є його невідомість третім особам, то забезпечення конфіденційності договору про його передачу є необхідною умовою договору. Іншою істотною умовою договору про передачу ноу-хау, як правило, є заборона видачі субліцензій з боку ліцензіата [9, с. 32].

Як бачимо, що досліджених роках спостерігається зростання укладених ліцензійних договорів.

Констатуємо, що реальний сектор економіки недостатньою мірою зацікавлений у реалізації наукових розробок, а права авторів ноу-хау часто порушуються. Виходячи з цього, потрібні конкретні та злагоджені кроки в цьому напрямку.

За Програмою ОЕСР (OECD) 2018 року (OECD — організація економічного співробітництва та розвитку) Україна повинна гарантувати сприятливий інвестиційний клімат для національних та іноземних інвесторів (у тому числі на ринку ЕСКО (Енергосервісні компанії)). Успішне поліпшення урядом загальних умов ведення бізнесу і зниження рівня правової, інституційної та політичної невизначеності матиме важливе значення для розвитку ринку ЕСКО, не тільки шляхом збільшення кількості ЕСКО в Україні, а й шляхом приваблення інвестицій від ЕСКО із країн — членів ОЕСР. Як рекомендувала ОЕСР, уряд має зосередитися на удосконаленні правового та бізнес-середовища, щоб забезпечити залучення міжнародного приватного капіталу для розвитку ВДЕ (Відновлювана енергетика) та ЕСКО, що може забезпечити Україну технічними знаннями, ноу-хау і капіталом. У цьому контексті галузева політика є важливим додатком, а не заміником належних умов для інвестицій [10].

Наприклад, на фінських підприємствах найбільшу частку становлять маркетингові та організаційні інновації. Таке комплексне випровадження інновацій свідчить, що фінські підприємства витрачають енергію не тільки на предметні інновації, а й на розроблення комплексних підходів до ноу-хау. Ноу-хау — це організаційна практика введення технології в дію та напрями досягнення високих показників прибутковості. Зауважимо, що всі елементи

інноваційної діяльності впроваджуються здебільшого на підприємствах — частинах національних груп (корпорацій). Відомо, що корпорації вкладають кошти у маркетингові дії більше і частіше за дрібні та середні підприємства, щоб підтримати продукцію і продовжити її життєвий цикл [11].

Ноу-хау є невід'ємною частиною інноваційної діяльності підприємства, тож доцільно буде розглянути й аспект ноу-хау в діяльності фірми. Наявність ноу-хау на підприємстві свідчить не тільки про отримання результатів інноваційної діяльності, але й про високий розвиток самого підприємства [], бо прийняття рішення про створення ноу-хау замість винаходу чи корисної моделі свідчить про певну перевагу серед конкурентів. У разі публікації отриманого патенту конкуренти можуть знайти так звані «лазівки» у законодавстві, щоб вільно використовувати результати чужої інтелектуальної діяльності. У випадку ж із ноу-хау такого статися не може, бо інформація суворо конфіденційна. Звісно ж, існують такі злочини, як промислове шпигунство, недобросовісна конкуренція тощо, але ці злочини караються згідно з чинним законодавством. Крім того, порівняно з іншими інститутами інтелектуальної власності (наприклад, авторським і патентним правом) секретом виробництва може бути найбільш широке коло об'єктів. [12, с. 180].

Окрім очевидної переваги в конкурентоспроможності, ноу-хау надає підприємству можливість поповнити статутний капітал внеском у вигляді нематеріальних активів. А це збільшує не тільки вартість компанії на ринку, але й чистий прибуток від реалізації продукції. Ще однією перевагою ноу-хау є необмеженість строку дії виключного права, бо ноу-хау вважається таким доти, доки воно не здобуде загального оголошення. Найвідомішим прикладом ноу-хау є рецепт безалкогольного газованого напою «Кока-кола», який корпорація тримає у секреті з 1886 року. Протягом 2015 року компанія отримала 23,9 млрд доларів чистого доходу поза межами США [13].

Також поширеною є купівля-продаж ноу-хау. Тут стає доречною ще одна перевага: оперативність та економність правової охорони, оскільки визнання відомостей ноу-хау здійснюється самим правовласником. Відсутність нормативно-правового акта, для здобуття якого доводиться очікувати проведення експертиз, надання дозволів тощо, дозволяє швидко отримати прибуток від продажу (залежно від умов купівлі-продажу). [6].

Таким чином, ноу-хау є невід'ємною частиною інноваційної діяльності підприємства, а для подальшого економічного розвитку самих підприємств необхідно підвищувати рівень фінансування, у тому числі шляхом втілення іноземних інвестицій, здійснювати оцінку технологій та об'єктів промислової власності та впроваджувати інновації на промислових підприємствах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Международная передача технологии: правовое регулирование. — М.: Наука, 1985. — 279 с.
2. Трофімчук О. С. Сутність поняття трансферу технологій та його ролі для розвитку України URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=64546> (дата звернення 26.01.2016).
3. Новіков Є.А. Господарсько-правове регулювання діяльності мереж трансферу технологій: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Новіков Євген

- Андрійович; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. — К., 2018. — 200 с. — С. 90,97.
4. Мешко Н.П. Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності у сфері міжнародного науково-технічного обміну / Н. П. Мешко, П. В. Робота // Економічний простір. — 2008. — № 12/1. — С. 40–46.
  5. Постанова Президії Національної академії наук України від 13.05.2015 р. № 132 «Про підсумки конкурсу установ НАН України за досягнення кращих показників у винахідницькій роботі, створенні, охороні та використанні об'єктів інтелектуальної власності та за звання «Винахідник року Національної академії наук України» в 2014 році». — К.: Президія НАН України, 2015. — 9 с.
  6. Свіщова Н. С. Ноу-хау: поняття, методи захисту та роль в управлінні підприємством / Н. С. Свіщова, В. О. Черепанова, О. С. Локтіонова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки): зб. наук. пр. — Х.: НТУ «ХПІ», 2017. — № 45. — С. 93–96 // http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/34051/1/vesnik_KhPI_2017_45_Svishchova_Nou-khau_poniattia.pdf.
  7. Руденко В. Ю., Мирославський С. В. Співвідношення комерційної таємниці та ноу-хау // Порівняльно-аналітичне право. — 2017. — № 5. — С. 119 // http://www.pap.in.ua/5_2017/34.pdf.
  8. Діяльність Національної академії наук України у 2009–2014 роках. Основні результати і показники. — К.: Академперіодика, 2014. — 95 с.
  9. Колосов О. Є. Детермінації та правовий режим ноу-хау в Україні // Інтелектуальна власність в Україні. — 2014. — № 2. — С. 29–36.
  10. Моніторинг України: Підвищення конкурентоспроможності в Україні шляхом створення сталого законодавчого підґрунтя для роботи енергосервісних компаній. Грудень 2018 року // <http://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Report-on-Monitoring-ESCOs-in-Ukraine-UKR.pdf>.
  11. Остапенко Т. Характеристика національних інноваційних систем країн з найвищим рівнем розвитку. С. 418 // «International and National Scientific Organizations: A Factor for Building up the Global Scientific Community» // <https://stepscenter.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/sbornyk-verstka82017.pdf>.
  12. Черепанова В. О. Інноваційні процеси комерціалізації науково-дослідної діяльності підприємств / В. О. Черепанова, І. С. Локтіонова // Вісник НТУ «ХПІ» «Технічний прогрес і ефективність виробництва». — Х.: НТУ «ХПІ». — 2013. — Вип. 22. — С. 179–182.
  13. United States Securities And Exchange Commission. Washington, D.C. 20549. FORM 10-K. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/21344/000002134416000050/a2015123110-k.htm>.